

DEN GAMLE BREDETVED SKOLE

FRA DEN FØRSTE SKOLELOVS DAGE

Af Georg Hansen.

I Aaret 1913 undergik Skoleforholdene i Aagerup Sogn ved Holbæk en Forandring, idet Sognets daværende »Centralskole« i Arnakke spaltedes, saaledes at Sognet nu fik to Skoler. Der blev bygget en Skole i den nordre Ende af Sognet, der hvor dettes Længdevej krydser Vejen fra Eriksholms Hovmarkshuse til Munkholm. Denne Skole fik Navnet Bredetved Skole, selv om den ligger ca. 1 km uden for denne Landsby og slet ikke paa dens Grund, men derimod paa Eriksholms Mark. Faa Aar senere flyttedes den »resterende« Del af Arnakke Skole til Sognets sydligere Landsby Aagerup, og dermed var man naaet til den samme Skoleplacering og med de samme Skolenavne, som Sognets oprindelige Skoleordning havde.

Den første Skoleordning i Aagerup Sogn har som i de fleste af Landets øvrige Sogne Aaret 1740 til Mærke-

Kildematerialet til efterfølgende Fremstilling findes paa Arkiverne i København. Paa Rigsarkivet er: Indberetninger til Skolekommissionerne 1735—42 og 1790 i disses Arkiver. Desuden Visitatsberetninger fra det 18. Aarhundrede, der dog ikke før Balle omtaler de enkelte Lærere og Skoler, men kun Sognene. Endelig er der Folketællingslisterne. Det egentlige „Lokalstof“ findes paa Landsarkivet. I Sjællands Bispearkiv findes 2 Pakker indeholdende Skolesager, her findes ogsaa Balles og Münters Visitatsberetninger. I Merløse Herreds Provstearkiv, Holbæk Amtsprøvestearkiv, Tuse-Merløse Herreds Provstearkiv, Aagerup Sogns Præstearkiv og Eriksholms Godsarkiv findes særlige Protokoller over Visitats- og Synsforretninger, Eksamensprotokoller og Regnskaber samt enkelte Indberetninger, desuden Aktstykker vedrørende Skolesagsforhandlinger. Kortet findes paa Matrikelkortarkivet. Den af Steenwinkel citerede Beskrivelse findes i hans „Tanker om et Middel“, Side 29.

pæl, det Aar, da Chr. 6.s Plakat om Oprettelse af Skoler paa Landet udkom. Dermed være ikke sagt, at der ikke tidligere var givet Undervisning ude i de brede Lag, for det var der. Folkeundervisningen i Danmark er for saa vidt af gammel Dato, naar den Undervisning medregnes, som Kirken ydede gennem Præsterne og Degnene. Dens Maal var imidlertid kun at give Børnene saa megen Kundskab, at de kunde klare de almindeligste Spørgsmaal i deres »Kristendom«. Undervisningsfagene var da ogsaa kun Katekismus og Læsning — mindst af det sidste. Skriveundervisning endsige Regning forekom kun sjældent, og de faa Steder, den fandtes, ydedes den kun mod ekstra Betaling. Det var heller ikke saa nær alle Degne, der var i Stand til at give Undervisning i disse Fag, i alt Fald ikke i Regning. Thi vel var mange Degne Studenter; men lige saa ofte var det en tidligere Husmand eller anden Mand uden boglig Dannelse, der bestred Degneembedet, og hans Kundskaber rakte sjældent til, at han selv forstod Katekismen endsige at forklare den for Børnene. Han nøjedes med at kontrollere, om de kunde deres Remse og prøve eventuelt paa at føre dem de første Trin ad Læsekunstens knudrede Vej.

Degnene kunde dog ikke saa nær selv overkomme at undervise alle Børnene, da der som Regel kun var en Degn i hvert Hovedsogn. Derfor holdt Bønderne ofte selv en Lærer, der skulde informere Børnene i de Distrikter, der var for fjerntliggende til, at de kunde søge Degneskolen. Disse Lærere var tiest endnu mere uvidende end Degnene selv. Tit var det Samfundets daarligste Elementer; thi Lønnen var meget ringe, f. Eks. Kosten og 4—6 Rigsdaler for en Vinter. Om Sommeren undervistes som Regel ikke. En saadan Lærer havde maaske en Vinter været Husmand, den følgende Lærer og derpaa maaske atter Husmand. Hans Kvalifikationer kunde ikke være fremragende.

Dertil foregik Undervisningen enten paa Omgang i Hjemmene, hvor Børnene saa mødte, og hvor Familien

ikke sjældent opholdt sig i Stuen, hvor Undervisningen foregik — »siddet man ikke her alle i en Stue, baade Forældre med deres Familie og Tyende, og nu Skoleholderen med Børnene, som midt under den blandede Lyd af Spinderokken, Karten, Snakken m. m. skal informere, hvad skal han kunne udrette«, siges der i Indberetningerne fra 1790 — eller ogsaa havde man lejet det billigst mulige Lokale eller havde eventuelt et Hus liggende hen til det Brug, som Regel forfaldent og elendigt. Nogle Steder foregik Undervisningen ogsaa i Skoleholderens egen Stue. Det var ikke meget, der kunde naas i disse Skoler, men vel dog noget.

En saadan Skole har der ogsaa været i Aagerup Sogn. Men den Slags Skoler regnedes der slet ikke med af Myndighederne. Thi da der i 1735 i Anledning af Chr. 6.s Skoleplaner udsendtes Forespørgsler til de lokale Myndigheder om, hvor mange Skoler der fandtes i deres Distrikt, blev Resultatet for hele Merløse Herred kun en eneste, nemlig den funderede Skole i Tersløse, og for hele Sjælland 196 inclusive de kgl. Skoler, d. v. s. Fr. 4.s (oprettet c. 1720) og hans Søster Sophie Hedvigs m. fl.s. Men i Virkeligheden blev der givet Undervisning mange flere Steder, i Merløse Herred i alt Fald 15—20 Steder.

I Indberetningen fra 1735 er der for Sjællands Vedkommende foreslaaet oprettet i alt 162 nye Skoler — senere 1737 256. Man mente saaledes, at et Skoletal paa i alt 358 kunde dække Behovet for Sjællands Vedkommende. Hvad Aagerup Sogn angaar, havde man foreslaaet Skolen lagt i Aagerup.

Den Skolekommission, som Chr. 6. havde nedsat til at tage sig af Sagen, udarbejdede et Forslag til en Skoleordning. Men man ønskede Spørgsmaalet behandlet paa et bredere Grundlag, hvorfor der 1737 nedsattes en ny Kommission. Denne krævede nye Indberetninger, og i disse foreslog man at lægge Aagerup Sogns Skole i Bredetved (snart skrevet som Bredtved og snart som Bretved). 1739 krævedes atter nye Indberetninger, og heri angaves Tho-

rup som et passende Sted at lægge den. Resultatet blev, at den kom til at ligge i Bredetved og blev bygget 1742, i hvilket Aar Undervisningen ogsaa begyndtes.

Derved kom Sognets Skole til at ligge i den ene Ende af dette, hvad der medførte, at Børnene fra Sognets modsatte Ende fik saa lang en Skolevej, at det næppe var at vente, at de skulde søge Skolen, især ikke i Betragtning af Vejenes slette Tilstand. Bønderne i denne Ende af Sognet klarede sig derfor stadig, som de havde gjort hidtil — med at have deres private Skole. Saadanne private Skoler var et Fænomen, der vedblivende var stærkt udbredt Landet over, da det Antal Skoler, der blev oprettet efter Plakaten af 1740 slet ikke var tilstrækkeligt og derfor havde alt for store Distrikter med uoverkommelige Skoleveje, særlig slemt var det i Jylland.

Reelt set har der da efter 1742 været to Skoler i Aagerup Sogn, den offentlige i Bredetved og en privat i Aagerup. Denne sidste beskrives i den lokale Indberetning 1735 saaledes: „udi Aagerup By er en Mand, som ringer Klokkerne etc. og tilligemed underviser Ungdommen der udi Sognet, han bor i et Hus fri for at svare Afgift og faar hvad Skolelon, som de unge, der undervises, kan give. Dersom Gaard og Husfolk der i Sognet kontribuerede noget til samme Skole, kunde det være til samme Gavnlighed, som om Skolen udi Tølløse By meldt er“, nemlig at de fattige Børn derved kunde undervises gratis. 1777 nævnes den som værende i et 6-Fags Hus tilhørende Eriksholm.

Denne Tilstand har været til 1785, da der ved Foundation fra Eriksholm oprettedes en offentlig Skole i Aagerup.

Skolen i Bredetved blev oprettet i Følge Plakaten af 1740, der var det sørgelige Resultat af de Skolelovsforhandlinger, som var blevet ført siden 1735.

I 1739 var Forhandlingerne blevet foreløbig afsluttet med Skoleforordningen af 23. Januar 1739, i hvilken der fastsattes bestemte Regler saavel for Skolens ydre som indre Liv og Forhold, herunder Bygninger, Undervisningsmateriale m. m. Men da man skulde til at føre Forordningen ud i Livet, viste det sig hurtigt, at den økono-

miske Baggrund for dens Gennemførelse fuldstændig manglede. Det førte med sig, at man maatte slaa af paa Kravene, og saaledes blev Forordningen af 1739 afløst af Plakaten af 29. April 1740.

I denne var en hel Del af Bestemmelserne fra 1739 vel stadig opretholdt, nemlig dem, der ikke krævede særlige økonomiske Ofre. De Bestemmelser, med hvilke det var Tilfældet, blev i det væsentlige strøget. Hvad der maatte anses for nødvendigt, overlodes det til Proprietæerne at skønne over, d. v. s., hvor mange Skoler der skulde oprettes, Skolegangsordningen og Lærerlønnen. Dette førte mange Steder til umulige ydre Forhold baade m. H. t. Løn og Bygninger.

Bredetved Skole blev dog ikke særlig haardt ramt heraf. Bygningen blev rigtignok kun paa 5 Fag, mens der i Forordningen af 1739 forlangtes 8—10. Men til Gængæld synes den at have været ordentlig bygget, idet den betegnes som bygget af Mur og Bindingsværk. Her forlangte Forordningen »god Bondebygning med Fodstykker af Eg og klinede Vægge«.

Det eneste, der meddeles om Skolens oprindelige Udseende er en Notits fra 1742 i en Oversigt over samtlige paa Sjælland oprettede Skoler, og det er i den, det siges, at det var en 5-Fags Bygning af Mur og Bindingsværk. Først fra 1783 findes der en Beskrivelse af den (Aagerup Præstearkiv). Den lyder saaledes:

„Bredetved Skole befindes for nærværende Tid i en meget slet Stand, dens Vinduer er meget brøstfældige baade paa Træ og Bly. Huset bestaar af 11 Fag med Skole og Stue, Køkken og Udhus iberegnet, hvoraf 3 Fag Udhus er nedfaldet; de øvrige er meget brøstfældige paa Tag, og en Del af Væggen er ogsaa brøstfældig, samt Fodstykker ved den søndre Side. Skorstenen behøver ogsaa at udpækkes og kalkes oven for Taget. Bagerovnen er i brugelig Stand, men det derover værende Skuer er brøstfældigt“.

Det ses heraf, at Skolehuset maa være blevet betydelig udvidet siden 1742.

Den næste Beskrivelse af det findes i Skolesynsprotokollen for 14/5 1805. Her siges Skolebygningen at være af 9 Fags Længde og 3 Fags Bredde, og da et Fag var 2,5 Alen — ifølge de Tegninger og Beskrivelser af Skolehuse, ved hvilke der findes angivet Maal — har Skolebygningen været 22,5 Alen lang og 7,5 Alen bred. Det er smallere end de fleste Skoler paa 9—10 Fag. De var gerne 5 Fag brede, saaledes ogsaa Fr. 4.s (12 Alen). 1805 nævnes desuden et Baghus paa 2 Fag.

I Aarene indtil 1805 har Skolebygningen altsaa undergaaet forskellige Forandringer. Man har engang mellem 1742 og 1783 ønsket at udvide den. Det kunde ogsaa godt gøres Behov. 94 Kvadratalen er en lille Plads, naar der skal indrettes baade Skolestue og Beboelse.

Skolestuen nævnes 1783 at være 3 Fag, ca. 56 Kvadratalen, men 1805 kun 2, ca. 38 Kvadratalen. At den oprindelig kun skulde have været af denne Størrelse, tør man ikke formode. Der var ganske vist mange Skoler, hvor den kun var 2 Fag, ogsaa i de nybyggede; men saa var de som Regel bredere, hvorimod der i gamle Skoler, især i Jylland, nævnes Skolelokaler paa 2×3 Fag, og derunder. Men naar man tager i Betragtning, at Bredetved Skole var nybygget 1742, og at den i al Fald officielt var regnet til at rumme hele Børnetallet i Aagerup Sogn — 1815 angaves 100 skolepligtige Børn. 1787 viser Folketællingslisterne 396 Personer i Aagerup Sogn. 1801 450. Men da Tjepperup og Dragerup af Asmindrup Sogn hørte med til Distriktet, og under Forudsætning af at man regner Skolebørnenes Antal til ca. $\frac{1}{4}$ af Befolkningen, omtrent som det er nu, kan man maaske sætte det til højst 65 omkring Midten af det 18. Aarhundrede — maa man sikkert regne med, at Skolelokalet ikke har været indskrænket til 2×3 Fag eller 38 Kvadratalen, hvilket vil sige omtrent 2 Børn pr. Kvadratalen uden Hensyntagen til den Plads, Borde og Bænke optog; men at den har været 3×4 Fag eller ca. 56 Kvadratalen, det saa meget mere

som den i 1783 angives til denne Størrelse, og det ikke var almindeligt, at man byggede Skolestuerne om, naar de blot var nogenlunde rimelige.

I Bredetved kunde man i og for sig godt have nøjedes med en Skolestue paa 2×3 Fag, selv om der har været 65 Børn. Thi om der end ved Beregningen af Lokalet har været regnet med 65, har der næppe nogen Sinde været saa mange i Skolen, i al Fald ikke til Stadighed. For det første fordi Privatskolen i Aagerup har været opretholdt til 1785, hvad der kan ses af et Fundatsudkast til Aagerup offentlige Skole, og en Del Børn følgelig er gaaet til denne, og for det andet fordi alle Børnene kun sjældent mødte i Skolen samtidig — Klassedeling brugtes i Almindelighed ikke. Forsømmelserne var alle Vegne store til Trods for temmelig strenge Bestemmelser om Straf herfor; men disse blev ikke og kunde ikke med Rimelighed forlanges overholdt. Alene de store Afstande umuliggjorde det, og Forældrenes manglende Interesse for Skolesagerne og Behov for Børnenes Arbejdskraft var en uovervindelig Hindring. Det har utvivlsomt hørt til Sjældenhederne, at der har været mere end 45 Børn i Skolestuen samtidig — det samme Tal, som synes at have været Maksimum efter den officielle Deling i 2 Skoledistrikter. Men det kan vel ogsaa betegnes som rigeligt, naar man tager i Betragtning, at der næppe har været mere end 3 Alen til Loftet, og Vinduerne endnu 1808 ikke kunde lukkes op.

Børneantallet har saaledes ikke kunnet give Anledning til Udvidelse af Skolestuen; derimod ses det, at den i 1805 kun er 2 Fag, altsaa indskrænket. Man har sagtens i 1742, da Skolen byggedes, beregnet et større Børneantal, end der faktisk har kunnet søge Skolen, og derfor bygget en 3×3 Fags Skolestue. Da Aagerup saa imidlertid har faaet sin funderede Skole, og Sognet er blevet delt i 2 Skoledistrikter, har man ved den Hovedreparation, der har fundet Sted af Bredetved Skole, antagelig temmelig

